

פרקי ההלל – השגחת ה' בעולם

ימי החנוכה – הרב אורי הולצמן

ימי החנוכה הם ימי הלל והודאה כדברי חז"ל – **לשנה אחרת קבעום ועשאו ימים טובים בהלל והודאה** (שבת כא,ב). מצות קריאת ההלל בימי החנוכה היא תוקף מצות החג [מפני כן סידר הרמב"ם את כל דיני קריאת ההלל בספר זמנים בהלכות חנוכה ולא בספר אהבה בהלכות תפילה]. במסגרת המאמר, ברצוננו ללמוד את פרקי ההלל ולהתבונן ברעיון העולה בפרקים אלו.

ראשית יש להניח כדבר ברור, כי אין פרקי ההלל אוסף של פרקים רנדומלי שאין קשר בין כל פרק ופרק, אדרבה, כל פרקי ההלל מסודרים וערוכים כחטיבה אחת, יש קשר רציף בין הפרקים והם מתכתבים הם זה עם זה¹. ההלל עצמו מחולק לפי "**הלל**" ו"**הודיה**"; מפרק קיג עד פרק קיז הם פרקי **ההלל**, ואילו פרק קיח הוא פרק **ההודיה**. פרקי **ההלל** נפתחים בכותרת – **הַלְלוּהָ** **הַלְלוּ עַבְדִּי ה' הַלְלוּ אֶת שֵׁם ה'** (תהלים קיג, א), שלש פעמים מופיעה לשון של הילול בפסוק הזה, ואילו המילה "**הַלְלוּהָ**" משמשת ככותרת לכל שאר הפרקים הסמוכים, וכן בסיום כל קטע חותם הפרק באותה המילה "**הַלְלוּהָ**". פרק קיח לעומתם, נפתח בפסוק – **הוֹדוּ לַה' כִּי טוֹב כִּי לַעֲוִלֹת חַסְדּוֹ**, וחותם גם באותו הפסוק.

ההבדל היסודי שבין ההלל וההודיה הוא; כי דברי ההלל באים בעיקר לפאר ולרומם את שם ה' על הגבורה שהוא מגלה בעולם, ואילו ההודיה הם דברי תודה² על החסד שעשה ה' עם האדם. בכל פעם שאדם מודה לה', אמרו חז"ל שיש להוסיף עמה גם תפילה על העתיד [ראה משנה ברכות ט, ד – ונותן הודאה לשעבר וצוהק לעתיד לבא], ולכן בתוך פרק ההודיה הוסיף המשורר את תפילת – אָנָּה ה' הוֹשִׁיעָה נָּא אָנָּה ה' הצִלִּינָהּ נָּא (תהלים קיח, כה).

הפרק הראשון, פרק ק"ג, כולו מספר על עניין השגחת ה' בעולם. תחילה מתחיל המשורר בהללול שם ה', על גדולתו ורוממותו בכל מקום וזמן על כל הגוים – **הַלְלוּהָ הַלְלוּ עַבְדֵי ה' הַלְלוּ אֶת שֵׁם ה' . יְהִי שֵׁם ה' מְבָרָךְ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם . מִמְזָרְח שֶׁמֶשׁ עַד מְבֹאוֹ מְהֵלל שֵׁם ה' . רֶם עַל כָּל גּוֹיִם ה' עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ** . בפרק הזה אמנם, אומר המשורר כי כבוד ה' עודנו נמצא במרומים – **עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ** . ועם זאת, על אף רוממותו הנשגבה של שם ה', ה' משפיל עצמו ומנהל את הארץ – **מִי כֹה אֱלֹקֵינוּ הַמִּגְבִּיחַ לַשִּׁבְתָּה . הַמְשִׁפִּיל לִרְאוֹת בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ** . הדבר הזה בא לידי ביטוי כאשר אנו רואים בעולם שינויים דרמטיים בסדרי העולם – **מִקְיָמִי מַעֲפָר דָּל מֵאַשְׁפַּת יָרִים אֲבִיו . לְהוֹשִׁיבִי עִם נְדִיבִים עִם נְדִיבֵי עַמּוֹ**, החלשים³ נעשים לחזקים וכן להיפך, וכן – **מוֹשִׁיבִי עֵקֶרֶת הַבַּיִת אִם הַבָּנִים שְׂמֵחָה הַלְלוּהָ**, אשה שבטבעה היא עקרה ועצבה, פתאום יולדת ונעשית אם הבנים שמחה. שינויים אלו מורים על נוכחותו של ה' המנהל את העולם.

ניתן לראות בצורה ברורה, כי הפרק הזה בנוי ומבוסס על תפילת חנה⁴; הפסוקים האחרונים – **מְקִימֵי מַעַכְר דָּל מַאֲשַׁפֵּת יָרִים אֲבִיוֹ. לְהוֹשִׁיבֵי עִם נְדִיבִים עִם נְדִיבֵי עַמּוֹ. מוֹשִׁיבֵי עֵקֶרֶת הַבַּיִת אִם הַבָּנִים שְׂמַחָה הַלְלוּיָהּ** – לקוחים כמעט מילה במילה מתוך תפילת חנה, שם הרבתה חנה לשבח על העניין הזה – **...אֵין קְדוֹשׁ כֵּה' כִּי אֵין בְּלִתֵּךְ וְאֵין צוּר כְּאַלְקִינוּ. אֵל תִּרְבּוּ תִּדְבָּרוּ גְבוּהָ גְבוּהָ יֵצֵא עֵתֶךְ מִפִּיכֶם כִּי אֵל דַּעוֹת ה' וְלוֹ נִתְּקֵנוּ עֲלִלוֹת. קֶשֶׁת גְּבִרִים חֲתִים וְנִכְשָׁלִים אֲזָרוּ חֵיל. שְׁבָעִים בְּלָחֶם נִשְׁכָּרוּ וְרַעֲבִים חֲדָלוּ "עַד עֵקֶרָה יֵלְדָה שְׁבָעָה וּרְבַת בָּנִים אִמְלָלָה". ה' מִמִּית וּמַחְיָה מוֹרִיד שָׁאוֹל וְיַעַל. ה' מוֹרִישׁ וּמַעֲשִׂיר מַשְׁפִּיל אֶף מְרוֹמִם. "מְקִים מַעַכְר דָּל מַאֲשַׁפֵּת יָרִים אֲבִיוֹ לְהוֹשִׁיב עִם נְדִיבִים" וְכֹסֵא כְבוֹד יִנְחָלֶם כִּי לֵה' מַצְקֵי אֶרֶץ וְיִשֵּׁת עֲלֵיהֶם תִּבֵּל. רַגְלֵי חֲסִידֵיו יִשְׁמֵר וְרַשְׁעִים בַּחֲשָׁךְ יִדְמוּ כִּי לֹא בָכֶם יִגְבֵּר אִישׁ. ה' יַחֲתוּ מְרִיבֵיו עָלָיו בְּשָׁמַיִם יַעֲמֵם ה' יִדִּין אֶפְסֵי אֶרֶץ וְיִתֵּן עַד לְמַלְכּוֹ וְיָרֵם קֶרֶן מִשְׁיחוֹ**⁵ (שמואל א ב). חנה אם שמואל, היא זו שהנחילה את הבנת יסודות השגחת ה' בעולם. היא זו שהשרישה כי ה' הוא המסדר והמנהיג את העולם, מציל את הטובים ומעניש את הרשעים.

השגחת ה' והנהגתו התגלתה בעולם בשני שלבים; השלב הראשון היה – **בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם בֵּית יַעֲקֹב מֵעַם לֵעָז**. בזמן יציאת מצרים, קשר ה' את שמו הגדול יחד עם הסיפור של עם ישראל – **הַיְתֵה יְהוּדָה לְקִדְשׁוֹ יִשְׂרָאֵל מִמְּשֻׁלֹּתָיו**. ה' עשה זאת בהנהגה ניסית גלויה לעיני כל העולם – **הֵימָּם רָאָה וַיֵּנֶס הַיִּרְדֵּן יֹסֵב לְאַחֲזֹר. הַהָרִים רָקְדוּ כְּאִילִים גְּבֻעוֹת כְּבִנֵּי צֶאֱן**. הבריאה כולה תממה – **מִה לֶךְ הֵימָּם כִּי תֵנוֹס הַיִּרְדֵּן תִּסָּב לְאַחֲזֹר. הַהָרִים תִּרְקְדוּ כְּאִילִים גְּבֻעוֹת כְּבִנֵּי צֶאֱן!?** והתשובה – **מִלִּפְנֵי אֲדֹן חֹלֵי אֶרֶץ "מִלִּפְנֵי אֱלֹהִים יַעֲקֹב"**. ההפכי הצור אָגַם מִיָּם חֲלָמִישׁ לִמְעִינוֹ מִיָּם, ה' קשר את שמו עם ישראל, ועל ידי הניסים הגלויים יודעים כל העולם ומכירים כי ה' שהוא **"אלוהי יעקב"** נוכח ונמצא בבריאה.

¹ לאורך ההלל מדבר המשורר עם שלש קבוצות – עם ישראל, עם בית אהרן ועם יראי ה' – על הביטחון, על הברכה ועל ההודיה.

² אפרש ש"הודו" מלשון "הוד".

³ על אף שאין מוזכר כאן עם ישראל במפורש, ברור הוא שהכוונה לעם ישראל כמו שאומר בפרק הבא.

⁴ כמו כן, הרבה מפרקי תהלים מבוססים על תפילת חנה.

⁵ מקובל בבית ישראל לומר בימי ראש השנה יוים כיפור את הפיוט "ונתנה תוקף". בפיוט הזה אנו אומרים – בראש השנה יתבון ויביוס צום כפור יחתמו. כמה יעברון וכמה יבראון. מי יחיה ומי ימות. מי בקצו ומי לא בקצו. מי באש ומי במים. מי בחרב ומי בחיה. מי ברעב ומי בצמא. מי במגפה. מי בחניקה ומי בסקילה. מי ינוח ומי ינוע. מי ישקט ומי יטרף. מי ישלו ומי יתסר. מי יעני ומי יעשר. מי ישפל ומי ירום – ויתשובה ויתפלה ויפדה מעבירין את רוע הגזרה. נראה, כי הפיוט הזה מיוסד על תפילת חנה [הרי בראש השנה נפקדו שרה רחל וחנה]. חנה אף היא אמרה בתפילתה – מי יהיה גיבור ומי נכשל, מי ישבע ומי ירעב, מי יזכה לבנים ומי לא, מי יחיה ומי ימות, מי יעני ומי יעשר. מי ישפל ומי ירום. וכל זה עושה ה' לפי מעשיו של אדם.

אלא שההנהגה בדרך נס איננה דבר קבוע. ההנהגה בצורה הזו הייתה רק מפני ששמו של ה' טרם היה ידוע בעולם.⁶ כעת, שכבר התפרסם שם ה' בעולם והעולם כולו מכיר ויודע את שם ה' מפסיקים הניסים הגלויים, ומכאן ואילך ה' מנהיג את העולם דרך הסיפור של עם ישראל בדרכי הטבע.

וכאן, בפרק קטו, באים ישראל ומתפללים – **לֹא לָנוּ ה' לֹא לָנוּ כִּי לְשִׁמְךָ תֵּן כְּבוֹד עַל חֶסֶדְךָ עַל אֲמַתְךָ**. לא למענינו אנו מתפללים, כי אם למען שמך שימשיך להיות מוכר ומפורסם בעולם, מתפללים אנו שתמשיך בגילוי שמך. שאם לא כן – **לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אֵינָהּ נָא אֱלֹהֵיהֶם!?** והרי אנו יודעים כי באמת – **וְאַלְקֵינוּ בְּשָׁמַיִם!** וכי – **כָּל אֲשֶׁר חָפֵץ עָשָׂה, וְאִילוּ כָּל אוֹתָם עֲצָבִי עֲבוּדָה זָרָה, כּוֹלֵם הֵבֵל וְאִין בָּהֶם מִמֶּשׁ – עֲצָבֵיהֶם כֶּסֶף וְזָהָב מַעֲשֵׂה יָדֵי אָדָם. כֹּה לָהֶם וְלֹא יִדְבְּרוּ עֵינִים לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ... כְּמוֹתָם יִהְיוּ עֹשִׂיהֶם כָּל אֲשֶׁר בְּטַח בָּהֶם.**

אומר להם המשורר בתשובה – **יִשְׂרָאֵל בְּטַח בְּה' עֲזָרָם וּמִגֹּנָם הוּא. בֵּית אֶהְרֵן בְּטַחוּ בְּה' עֲזָרָם וּמִגֹּנָם הוּא. יִרְאִי ה' בְּטַחוּ בְּה' עֲזָרָם וּמִגֹּנָם הוּא**.⁸ מאז קשר ה' את שמו על ישראל, אין לישראל אלא לבטוח בשם ה' שיעזור להם ויציל אותם. ובזכות הביטחון ה' יזכור את ישראל וישפיע עליהם ברכה – **ה' זָכְרָנוּ יִבְרָךְ יִבְרָךְ אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל יִבְרָךְ אֶת בֵּית אֶהְרֵן. יִבְרָךְ יִרְאִי ה' הַקְטָנִים עִם הַגְּדֹלִים. יֹסֵף ה' עֲלֵיכֶם וְעַל בְּנֵיכֶם. בְּרוּכִים אַתֶּם לַה' עֹשֵׂה שְׁמַיִם וָאָרֶץ.** ה', שהוא מקור הברכות משגיח על הבוטחים בו, זוכר אותם ומשפיע עליהם ריבוי ותוספת של ברכה והצלחה.

יש להבחין כאן הבחנה אמיתית. כי לכאורה היה ראוי למשורר לומר, כי בשביל לזכות לטובה ולברכה על ישראל לשמור את המצוות וללכת בדרכי ה'. אבל לא, המשורר תולה את הברכה רק בביטחון בה' שיעזור ויציל, ודבר זה אומר דרשני? ובכן, הנקודה הזו היא נקודה עיקרית במהלך של ההלל הזה – **ההלל המצרי** [ראה להלן]. בהלל המצרי, באים ישראל להלל לה' שקשר שמו עם ישראל בזמן יציאת מצרים. המהלך של יציאת מצרים לא נעשה משום שהיו ישראל ראויים מצד עצמם לגאולה, כי אם למען שם ה' שנקרא על ישראל לבלתי החל לעיני הגויים [במאמרנו לפרשת בחוקותי (תשע"ט) והקימותי את בריתי אתכם, הראינו בהרחבה את שני המהלכים בהנהגה עם עם ישראל]. לכן בפרק הזה אומר המשורר כי עם ישראל מתפללים – **לֹא לָנוּ ה' לֹא לָנוּ "כִּי לְשִׁמְךָ תֵּן כְּבוֹד" עַל חֶסֶדְךָ עַל אֲמַתְךָ. לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם וכו',** התפילה כאן היא שיעשה ה' למען שמו, לא בשביל מעשיהם של ישראל. במהלך הזה של הנהגה, הדבר המוטל על ישראל הוא הביטחון, ההכרה בשמו של ה' שנקרא עלינו והאמונה שבשביל זה הוא יציל את ישראל. [אין ספק שגם במהלך הזה אין עם ישראל פאסיביים לחלוטין; גם בזמן יציאת מצרים נדרשה מצדם הכנה מינימלית על ידי הקרבת קרבן הפסח, אך זאת אך ורק בשביל להיכלל בכלל עם ישראל ששם ה' נקרא עליהם.]

כעת נשים לב לכמה דברים שהתחדשו עם המהלך החדש של גילוי שם ה' דרך עם ישראל:

- אם בפרק הראשון היה רק שמו של ה' מבורך כמו שנאמר – **יְהִי שֵׁם ה' מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם**, הרי שבפרק הזה אף ישראל כלולים באותה הברכה – **"בְּרוּכִים אַתֶּם לַה' עֹשֵׂה שְׁמַיִם וָאָרֶץ.**
- במהלך הראשון ה' לבדו הנהיג גם את השמים וגם את הארץ – **הַמִּשְׁפָּלִי לְרֹאשׁוֹ בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ, וְאִילוּ בְּמַהֲלָךְ הַחֲדָשׁ – הַשָּׁמַיִם – שְׁמַיִם לַה', וְהָאָרֶץ – נָתַן לִבְנֵי אָדָם;** אין העולם יותר מתנהל בהנהגה שמימית, בניסים גלויים ושידוד מערכות הטבע, כי אם על ידי ישראל¹⁰ המביאים לעולם את נוכחות ה' באמצעות מערכות הטבע.
- וכן, בשונה מן המהלך הראשון בו שם ה' היה מבורך מצד עצמו, לא מצד הנבראים, כמו שנאמר – **יְהִי שֵׁם ה' מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם**, הרי שבמהלך החדש הנבראים הם אלה שמברכים את שם ה' – **וְאֶנְחֵנוּ נִבְרָךְ יְיָ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם הַלְלוּיָהּ** [ניתן לראות כיצד שני הפסוקים האלה מתכתבים יחד במילים "מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם"].

בהנהגה הזו, כאשר כל העולם צופה ורואה את ההצלחה של עם ישראל, אומר המשורר בפרק קי"ז – **הַלְלוּ אֶת ה' כָּל גּוֹיִם שִׁבְחוּהוּ כָּל הָאֲמִיּוֹת.** אחר גילוי המהלך החדש של הנהגת העולם על ידי הסיפור של עם ישראל, הרי שאף הגויים מכירים בשם ה' ומהללים אותו – **כִּי גָבַר עָלֵינוּ חֶסֶדּוֹ וְאַמַּתּוֹ ה' לְעוֹלָם הַלְלוּיָהּ, שְׁמוֹ שֶׁל ה' נִקְרָא עַל יִשְׂרָאֵל וְכָל הָעוֹלָם מִבֵּיט וְצוֹפָה בַּחֲסֵד וְאִמַּת שְׁעוֹשָׂה ה' עִמָּהֶם. מִה שֶׁהִתְפַּלְלוּ יִשְׂרָאֵל בְּתַחֲלִילָה מִתּוֹךְ הַמִּצְוָה – לֹא לָנוּ ה' לֹא לָנוּ כִּי לְשִׁמְךָ תֵּן כְּבוֹד "עַל חֶסֶדְךָ עַל אֲמַתְךָ". לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם וכו', הרי שבמהלך הזה שישיראל מצליחים ושורה עליהם הברכה, רואים כל הגויים את החסד והאמת שעושה ה' עם ישראל – **כִּי גָבַר עָלֵינוּ חֶסֶדּוֹ וְאַמַּתּוֹ ה' לְעוֹלָם.****

פרק קט"ז – **אֶהְבֵּתִי כִּי יִשְׁמַע ה' וְגו' נִמְצָא בֵּין פִּרְקֵי הַלֵּל, וְיִשׁ לְהִתְבּוֹן בְּמִיקוּמוֹ.** הרי במבט ראשון נראה, שהפרק הזה אינו שייך לרצף המהלך של שאר הפרקים, ומדוע סידר אותו המשורר כאן באמצע פרקי ההלל? מה שנראה לומר, כי הפרק הזה בא להוסיף ולספר, שלא רק דרך "עם ישראל" כאומה מתגלה השגחת ה' בעולם, אלא אף האדם היחיד זוכה להשגחה, וכשהוא נמצא בצרה וקורא לה', ה' שומע קולו ומציל אותו. בפרק הזה דוד המלך משורר מתוך הסיפור האישי שלו על הקשר האישי שלו

⁶ ראה רמב"ן על התורה סוף פרשת בא.

⁷ לפי הפשט, "יראי ה'" אלו הגרים שהכירו בשם ה' והתווספו לעם ישראל. וכן כתב רש"י על הפסוק - **יִרְאִי ה' הַלְלוּיָהּ כָּל זָרַע יַעֲקֹב כְּבָדוּהוּ וְגוֹרֵי מִמֶּנּוּ כָּל זָרַע יִשְׂרָאֵל** (תהלים כב, כד), **יִרְאִי ה' הַלְלוּהוּ – אֵלֵינוּ הַגֵּרִים, וְכָל זָרַע יַעֲקֹב** (ע"פ ויק"ר ג, ב). וכן בספר יונה – **וַיִּרְאוּ הָאֲנָשִׁים יִרְאָה גְדוֹלָה אֶת ה'** (יונה א, טז), אמרו חז"ל שכולם התגירו [ע"ש ברש"י].

⁸ ראה הערה 1.

⁹ כל אחד לפי מדרגת הביטחון שלו זוכה בברכה בהתאם. מלבי"ם.

¹⁰ חז"ל (ברכות לה, א) העמידו את הפסוק הזה **"כֹּחַ לְאַחֵר בְּרָכָה"**. הברכות מסמלות כי באמת "לה' הארץ ומלואה" אלא שיש לאדם את היכולת להיות שותף עם ה' על ידי ההליכה בדרכו.

עם הקב"ה והחסד שעשה עמו ה'. [המזמור הזה מלוקט מתוך כמה מזמורים לאורך ספר תהלים, בהם מודה דוד לה' על החסד בהצלה האישית שלו. תחילת המזמור – אהבתי כי ישמע ה' את קולי תחנוני. כי הטה אָזְנוֹ לִי וּבִימֵי אֶקְרָא. אֶפְפוּנִי חֲבִלִי מוֹת וּמִצָּרִי שְׁאוֹל מִצְאוֹנִי צָרָה וְיָגוֹן אֶמְצָא. וּבִשְׁם ה' אֶקְרָא אָנָּה ה' מִלְטָה נַפְשִׁי, מַעֲלָה בְּזִכְרוֹן אֶת דְּבָרֵי שִׁירַת דָּוִד בְּפֶרֶק קִיח – אֶפְפוּנִי חֲבִלִי מוֹת וּנְחָלִי בְּלִיעַל יִבְעֲתוּנִי... בְּצָר לִי אֶקְרָא ה' וְאֵל אֱלֹהֵי אֲשׁוּעַ יִשְׁמַע מֵהִיכָלוֹ קוֹלִי וְשׁוֹעֲתִי לִפְנֵי תְבוּאָה בְּאֶזְנוֹ. הַמִּשְׁכָּח הַמִּזְמֹר – כִּי חֲלָצָה נַפְשִׁי מִמָּוֶת אֶת עֵינֵי מִן דְּמָעָה אֶת רַגְלִי מִדָּחִי. אֶתְהַלֵּךְ לִפְנֵי ה' בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים... נִדְרֵי לֵה' אֲשַׁלֵּם נִגְדָה נָא לְכָל עַמּוֹ, מִתְכַּתֵּב עִם הַפְּסוּקִים בְּסוֹף מִזְמֹר נו – עָלֵי אֱלֹקִים נִדְרִיךְ אֲשַׁלֵּם תּוֹדֶת לָךְ. כִּי הִצַּלְתָּ נַפְשִׁי מִמָּוֶת הָלֹא רַגְלִי מִדָּחִי לְהִתְהַלֵּךְ לִפְנֵי אֱלֹקִים בְּאֹר הַחַיִּים. בִּשְׁנֵי הַפְּרָקִים הָאֵלֶּה מוֹדֶה דָּוִד לֵה' עַל הַהִצָּלָה הָאִישִׁית שֶׁלּוֹ מִיַּד שְׁאוֹל וּמִיַּד הַפְּלִישְׁתִּים בְּגֵת. אֲכַן יֵשׁ לְהַעִיר, כִּי לְאוּרֶךְ סֵפֶר תְּהִלָּתוֹ, דָּוִד רוֹאֶה אֶת עֲצָמוֹ מִצַּד אֶחָד כְּאִדָּם קֵטָן וְיָחִיד הַזֹּכֵחַ לְהִצָּלָה אִישִׁית מֵאֵת ה', וּמֵאִידֶךָ דָּוִד קוֹשֵׁר אֶת הַגּוֹרֵל שֶׁלּוֹ בְּסִיפּוֹר שֶׁל עִם יִשְׂרָאֵל כּוֹלֵו, וְכִי הִצַּלָה שֶׁלּוֹ הִיא הִצַּלָה הַעַם כּוֹלֵו¹¹].

גם פרק קיח, פרק ההודיה, מחולק באופן הזה; בחלק הראשון של הפרק מופיע ההודיה הלאומית של עם ישראל כולו – הוֹדִי לֵה' כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ. יֹאמְרוּ נָא יִשְׂרָאֵל... יֹאמְרוּ נָא בֵּית אֶהְרֹן... יֹאמְרוּ נָא יִרְאֵי ה'... ומכאן ואילך מתחיל המשורר בהודיה האישית – מִן הַמִּצָּר קָרָאתִי יְיָ עֲנֵנִי בְּמִרְחֵב יְיָ וּגו'. שני הפרקים האלה, קטז וקיח, מתכתבים זה עם זה, אלא שפרק קטז מדבר על ההילול, על הזמן בו היה האדם בצרה, קרא לה' ונדר נדרים, וה' ענה לו והושיע אותו, ואילו בפרק קיח בא האדם לבית ה' להודות ולשלם את נדרו.

ועדיין, מיקומו של פרק קטז צריך יותר ביאור, וכאשר הקדמנו; כי עדיין נראה שהפרק הזה – הנמצא בין פרק קטו "לא לנו ה' לא לנו" וגו' ופרק קיז "הללו את ה' כל גוים" – מפסיק את המהלך הרציף של גילוי השגחת ה' בעולם דרך עם ישראל לעיני כל הגוים. וה' יאיר עינינו.

פרקי ההלל מכונים בפי חז"ל¹² בשם "הלל המצרי". בפשטות הטעם לכך הוא מפני מזמור קיד בצאת ישראל ממצרים הנמצא בו. ברצוננו לתת מבט מעמיק יותר על העניין. הפסוק הפותח את פרקי ההלל הוא הפסוק – הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ עַבְדֵי ה' הַלְלוּ אֶת שֵׁם ה'. אותו הפסוק מופיע גם בפתיחה לפרקים קלה-קלו, המכונים בפי חז"ל "הלל הגדול", אלא בשינוי קטן – הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ אֶת שֵׁם ה' הַלְלוּ עַבְדֵי ה'. בפרקי ההלל המצרי מקדים המשורר לספר מי הם המהללים – עַבְדֵי ה', ורק אחר כך את מי הם מהללים – אֶת שֵׁם ה'. בהלל הגדול הדבר להיפך, קודם את מי מהללים – אֶת שֵׁם ה', ואחר כך מי הם המהללים – עַבְדֵי ה'.

לאור הדברים שהתבארנו בפרקי ההלל המצרי, יש הבדל יסודי בין שני סדרי ההלל. בגמרא פסחים (דף קיח,א) אמרו חז"ל על מהות ההלל הגדול – א"ר יהושע בן לוי הני עשרים וששה הודו כנגד מי? כנגד כ"ו דורות שברא הקב"ה בעולמו ולא נתן להם תורה וזן אותם בחסדו. כלומר, סדר הלל הגדול מספר על גדולת ה' בבריאת העולם ושינוי סדרי הטבע. השבחים המופיעים באותו ההלל הם על גדולת ה' שעשה את השמים והארץ ובכוחו לשנות ולשדד את מערכות הטבע – לַעֲשֶׂה נִפְלְאוֹת גְּדוּלוֹת לְבַדּוֹ... לַעֲשֶׂה הַשָּׁמַיִם בְּתַבּוּנָה... לַרְקַע הָאָרֶץ עַל הַמַּיִם... לַגְזֹר יָם סוּף לַגְזָרִים... לַמַּכָּה מַלְכִּים גְּדֻלִּים...

הפרק הזה חותם בפסוק – הוֹדִי "לֹא-לֵה' הַשָּׁמַיִם" כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ. בזמן שאין שם ה' גלוי ומוכר בעולם הוא נקרא "א-ל השמים", וכמו שכתב רש"י בפרשת חיי שרה על דברי אברהם לאליעזר עבדו – ה' אֱלֹקֵי הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר לִקְחָנִי מִבֵּית אָבִי וּמֵאָרֶץ מוֹלְדָתִי וגו' – לא אמר "ואלקי הארץ", ולמעלה אמר "ואשביעך בה' אלוקי השמים ואלוקי הארץ", אמר לו עכשיו הוא אלקי השמים ואלקי הארץ שהרגלתיו בפי הבריות, אבל כשלקחני מבית אבי היה אלקי השמים ולא אלקי הארץ שלא היו באי עולם מכירים בו ושמו לא היה רגיל בארץ.

בפרק הזה, על אף שוודאי הניסים הגדולים המוזכרים בו נעשו בשביל עם ישראל, אך אין ההלל הזה קשור דווקא לסיפור של עם ישראל, ההלל הזה בא לספר את גדולתו של האלוקים הבורא אשר בכוחו לשדד את מערכות הטבע. ההלל הגדול בא ומכריז – הַלְלוּ אֶת שֵׁם ה'!, אלא שבפועל מי הם אלו המהללים, הם אלו המכירים בשם ה' – הַלְלוּ עַבְדֵי ה'.

ההלל המצרי לעומתו, בא עם מטרה אחרת. ההלל הזה אינו מספר על גדולת האלוקים הבורא, ההלל הזה מספר על גדולת האלוקים המשגיח והנוכח בעולם דרך הסיפור של עם ישראל, וכאשר בארנו לעיל. ההלל הזה הוא ההלל המיוחד של עם ישראל שקרא ה' את שמו עליהם. לכן פותח הלל המצרי בהכרזה – הַלְלוּ עַבְדֵי ה'! על הזכות שלכם להיות שותפים להנהגת ה' בעולם, את מי תהללו – הַלְלוּ אֶת שֵׁם ה'. בזמן יציאת מצרים קשר ה' את שמו הגדול בסיפור של עם ישראל כאשר מופיע בתחילת פרשת וארא, ועל הדבר הזה באים עם ישראל ומהללים את שם ה', על הזכות להיותם אלו המביאים את שם ה' ונוכחותו לעולם. רק בעקבות הסיפור של עם ישראל, בסוף גם הגוים מכירים בשם ה' ומהללים אותו כמו שאומרים בפרק קיז – הַלְלוּ אֶת ה' כָּל גּוֹיִם וגו'. פרקי ההלל גם חותמים בפסוק – אֱ-לִי אֲתָהּ וְאוֹדֶךָ אֱלֹקֵי אֲרוֹמָמְךָ¹³; על ההנהגה המיוחדת הזו של ה' עם ישראל, מודים ישראל ומרוממים את שמו.

ההלל המצרי בא להלל על ההנהגה המיוחדת שגילה ה' ביציאת מצרים, שקרא שמו על ישראל ומציל אותם למען שמו לבלתי החל לעיני הגוים. מטעם זה נקרא ההלל הזה "הלל המצרי".

¹¹ לדוגמא; באמצע מזמור קיח מופיע הפסוק המדבר על עם ישראל – כִּי אֲתָה עִמָּנוּ תוֹשִׁיעַ וְעֵינֵינוּ רְמוֹת תִּשְׁפִּיל.

¹² ברכות נא,א.

¹³ נלקח משירת הים "זה א-לי ואנוהו אלוקי אבי וארוממנהו".